

ZAKLJUČNA RIJEČ

Dr. Tomislav SAGI-BUNIĆ, dekan

Došli smo kraju našega ovogodišnjeg rada. Dužnost nam je da se u ovaj čas sjetimo svih koji su na najrazličitije načine uložili svoje napore i svoju umješnost — a nadasve svoju dobru volju — kako bi ovaj rad bio što plodonosniji i da svima rekneмо svoje iskreno »Hvala«! Od onih radnih sestara u kuhinji i uprave Dječaćkog sjemeništa te svih drugih koji su pridonosili materijalnoj strani ovoga događaja, kod čega briga tehničkog osoblja ovdje u dvorani nije bila mala, preko onih koji su se pobrinuli da svakodnevni večernji program takne i razveseli naša srca, do naših otaca biskupa koji su nas svojom prisutnošću hrabрили i jačali, a naročito onih koji su predvodili koncelebrirani euharistijski sastanak s Kristom i uputili kroz tri dana učiteljsku riječ prisutnoj kršćanskoj zajednici, kao i — dakako — onih koji su se potrudili da se euharistijska koncelebracija organizira i sprovede. Očito da naša zahvalnost, osim svih tih, mora imati pred očima same predavače, voditelje radnih skupina, voditelje svakodnevnog rada, koordinateure rada po skupinama, a ja sam dužan da ovdje javno na sasvim osobit način izrekнем svoju zahvalnost tajniku Tjedna dru Adalbertu Rebiću.

Došli smo kraju svojih mogućnosti za ostvarenje ovakvog događaja, onih konkretnih i stvarnih, kakve već jesu: ako je rad na Tjednu mogao biti bolji — što je sigurno mogao i u samim konkretnim mogućnostima — to je samo relativna istina. Praktički treba reći da smo dali što smo mogli. Ako nas sve skupa u ovaj čas nekako u srcu zahvaća određeno nezadovoljstvo nad postignutim, ako smo željeli postići više i zaroniti dublje, to je po mom sudu dobro, to je čak utješljivo. Bitno je da smo svi uvidjeli kako je presudno važno pitanje savjesti kojim smo se bavili, važno je ako smo se osjetili osvještenima bar za neke aspekte koji nam prije nisu tako bili budno u savjesti, i ako smo dobili bar neke smjernice i poticaje za daljnja traženja i produbljivanja. Ako nas takvo nešto u dnu duše žulja, onda smo postigli ne mali plod.

A čini mi se da većina sudionika Tjedna ipak osjeća to »nešto« u svom srcu, što će nas sve goniti da dalje tražimo u tom pravcu. Moguće je da sam bio pod dojmom onoga što želim, kad sam jučer navečer zavirivao u anketne listiće, pa sam možda nehotice majorizirao ono što me veseli: no sigurno je da sam imao jasan dojam da golemu većinu onih koji su ispunili listiće osjeća duboko veliku važnost teme, i da neće propustiti da je u daljnjem svojem svakodnevnom radu ne produbijuju. Мене osobno baš ta nada ohrabruje jer u sadašnjem trenutku svijeta je probuđenje osobne savjesti svih ljudi jedna od najvažnijih i najbitnijih stvari.

Dopustite mi da u nekoliko riječi ili točaka upozorim sada na kraju i sebe i vas na smjerove za koje mi se čini da su najglavniji za daljnje produbljivanje problema o savjesti. Ovo će biti daleko više moja kršćanska vjeroispovijest

jest negoli nekakva teologija. Mislim da je to i u redu, jer svaka teologija — na kraju krajeva — mora počinjati od vjere i opet se u vjeru vraćati.

1. Nikad nitko u životu i djelovanju ne smije postupati tako da bi drugome čovjeku zamijenio ili nadomjestio njegovu savjest. Jednako je važno da svi koji mogu utjecati na druge ljude sve upotrijebe kako bi ljude naučili da im nikad nitko ne može nadomjestiti njihovu savjest, da oni ne smiju to dopustiti, a još manje za tim težiti, bilo da je riječ o javnom mnijenju kojim bi oni prekrili svoju savjest (tobože »svi tako čine«), bilo da je riječ o kakvoj vlasti ili autoritetu koji zahtijeva slijepu poslušnost. Nema i ne može biti poslušnosti protiv savjesti. Neće se spasiti onaj koji će pred Velikom Sudcem govoriti: »Naredili su mi, nisam ja to radio po svojoj volji; znao sam doduše da je nepravedno što radim, ali to se od mene zahtijevalo, inače bi me proglasili izdajicom.«

2. Savjest se ne smije smatrati samo unutarnjim čovjekovim sudištem nakon što je već djelo učinio (»das Bewusstsein eines inneren Gerichtshofes im Menschen«, kako je rekao Kant), a to je još dosta prošireno i među nama kršćanima. Važniji je aspekt savjesti onaj koji su moralisti zvali »conscientia antecedens« (prethodna savjest), a to je unutarnji glas — spoznajni i imperativni — o tome što treba činiti, što se ne smije učiniti, što se ne smije propustiti, kada treba istraživati, gdje treba posumnjati u ono što ljudi nameću, kada se treba založiti za druge osobe, ma šta se dogodilo.

3. Makar kako svi ljudi imaju savjest, po mnogima ona prethodi logički i samu spoznaju Boga, ipak ja kao kršćanin vjerujem da kršćanska savjest ima — ili bar može i mora imati — neku bitnu specifičnost koju na takav način nema savjest onoga koji nije kršćanski vjernik. Možemo reći da je to u tome što je u duši kršćanina prisutan Duh Sveti. Na žalost, naša je teologija o Duhu Svetome nerazvijena, slaba, neizrasla. Potrebno bi bilo da se hitno u sustav katoličke teologije uvede posebna disciplina »Pneumatologija«: taj bi traktat trebao stajati uz bok traktatu Kristologije. Preuzeo bi dakako neke elemente iz drugih dosadašnjih traktata, ali mi se takva reorganizacija čini imperativom sadašnjeg časa Crkve i kršćanstva uopće. Zbog pomanjkanja razrađene pneumatologije nemamo na pameti da je Duh Sveti koji u nama govori »Gospodine Isuse«, da Duh Sveti svjedoči našem duhu da »smo djeca Božja«, da on govori u našem srcu Bogu »Abba, Oče«.

Može kršćanin živjeti kao da nema u sebi Duha Svetoga, može uzgajati svoju savjest samo na razini nekako općeljudske savjesti, biti nepažljiv i neosjetljiv za prisutnost Duha, ne imati na pameti uopće bitnu potrebu kršćanskog puta da se bude poslušan Duhu, ali je to onda očito nekaj rudimentaran kršćanin, kršćanin koji doduše ontološki ima pretpostavke da se njegov kršćanski život razvije, ali u kojemu to kršćansko ostaje nerazvijeno, da kažem »neaktivirano«. Ima li za to nešto krivnje na nama svećenicima, koji smo dužni da ovce Kristove vodimo na pravu pašu na obilne vode?

Očito, da bi čovjek kršćanin mogao čuti Duha, koji upućuje njegovu savjest u svakom času i na svakoj raskrsnici, potrebno je ući u tišinu svoje dubine, u »svoje svetište« — a to je po Koncilu čovjekova savjest — kamo se ulazi očevitno po molitvi, ođanoj, predanoj, iskrenoj, otvorenoj, koja žudi da čuje riječ »slatkog gosta duše naše«.

4. Čovjek ne može biti čovjek savjesti bez napora, bez traženja, bez spremnosti da čuje druge, pogotovo one koji su nam dani od Duha Svetoga kao autentični i autoritativni učitelji. Savjest se ne može shvatiti kao spokojno mirovanje u nečemu jednoč zavazda definitivno zadobijenom i usvojenom: takvo se nešto može zamisliti samo za definitivno stanje u vječnom blaženstvu. Ovdje na putu svatko mora živjeti na način čovječji, a to znači na na-

čin relativni, na način onoga koji nema puninu nego koji prema punini teži. Čovjekova savjest nije božansko sveznanje, ona je ipak samo ljudska savjest, koja traži i koja sebe stalno produbljuje, upotpunjuje, pa i korigira, a na svaki način buđi! Kršćaninovu savjest Duh Sveti u tome vodi, ali nam je Bog po Duhu Svetome dao i druga sredstva, kao što je pisana Riječ Božja (Biblija) Božja riječ u predaji, budnost i briga učiteljstva u vođenju ljudi, istraživanja onih koje je Bog obdario darom istraživanja, odgađanja u svijetu i svemiru, pa čak i prigovori onih koji su naizgled protivnicj Božji i Kristovi. Nitko se, iz tobožnje poniznosti, ne smije miriti s time da sve zna i da mu ne treba dubljega spoznanja, jer to očito i nije poniznost nego određena strahovita oholost.

5. Napokon: zaprepašćen sam ostao ovih dana kad sam u privatnim razgovorima s nekim svećenicima zapazio da neki »savjest« maltene smatraju zlom, bar u konkretnoj situaciji danas. Povod je, kako sam shvatio, prečesta upotreba izreke: ja radim po svojoj savjesti. — Riječ je, dakle, o izjavama, o riječima — inflacija i pejorizacija toga tako važnog kršćanskog termina. Opasno bi bilo ako bismo bitno kršćanske vrednote odbacili i prezreli zato što smo se možda, na žalost, s njima igrali. Ako ništa drugo, dr Šimundža nam je pokazao u predavanju da savjest nije nešto zastarjelo.

Evo što ja vjerujem: savjest nije neka riječ, već jezgra i svetište čovjeka. Može čovjek upotrijebiti riječ savjest da prevari druge, — da li uspijeva, to je drugo pitanje! — ali nitko ne može svoju vlastitu savjest upotrijebiti da prevari samoga sebe, a pogotovo da prevari Boga. Može pokušati da svoju savjest uspava, zagluši, krivo usmjeri pomoću različitih »idola« — ali ako i čim iskreno pita sebe u savjesti i pred Bogom — golo i bez poze — on ne može a da tim samim sebe samoga ne stavi u krizu.

Evo, ja vjerujem, da je savjest ona intimna jezgra osobe u kojoj osoba samu sebe ne može falsificirati. Savjest i čovjekova vlastita uvjerenja stavlja u pitanje — makar izvana pred drugim riječima odbacuje ono što oni progovore njegovoj savjesti, on ipak mora — dapače, mislim, i ne može drukčije a da se ne bi osjećao krivim — pred Bogom u savjesti — i u svjetlu svoje vjere — preispitati sama sebe — i nekad sebe staviti u pitanje.

Dakako, nisam ovim mislio umanjiti ništa što je rečeno tijekom cijelog Tjedna, samo sam mislio da mi je dužnost u savjesti da ovaj čas — kad baš imam privremeno takav položaj — izrečem i saopćim braći ono što mi se čini najbitnijim.